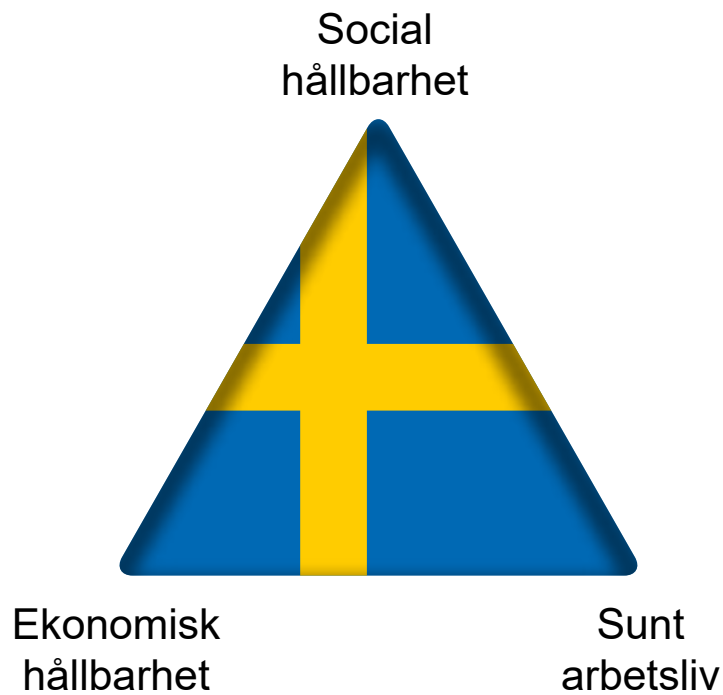

Lägesbild 2021

För det myndighetsgemensamma arbetet
mot fusk, regelöverträdelser och
brottlighet i arbetslivet

Innehåll

Inledning	4
Syfte med lägesbilden	6
Metod	6
Avgränsningar	6
Slutsatser	7
Prioriterade riskbranscher för 2022	7
Rekommendationer	8
Allmänt om fusk, regelöverträdelser och brottslighet i arbetslivet	10
Fusk, regelöverträdelser och brottslighet riktat mot välfärdssystemen	11
Bidragsbrott, felaktiga utbetalningar och ersättningar	11
Brott mot utlänningslagen med skiftande motiv	12
Hur begås fusket, regelöverträdelserna och brottsligheten mot välfärdssystemen?	12
Företag används som verktyg	12
Dölja kopplingar mellan företag och befattningshavare	13
Överenskommelser för stöd följs inte	13
Oseriösa ombud i arbetstillståndsprocessen	13
Upplägg för assistansbedrägeri	14
Vilka sårbarheter underlättar för fusk, regelöverträdelser och brottslighet mot välfärdssystemen?	15
Pandemins påverkan	15
Rättighetslagar kring vissa anställningsstöd	15
Kontroll av assistansersättning- behov av regeländringar	16
Delat ansvar mellan myndigheterna	16
Hela rättskedjan måste stärkas och handläggningstider kortas	16
Fusk, regelöverträdelser och brottslighet riktat mot skattesystemet	17
Skattebrott, bokföringsbrott och skatteundandragande	17

Hur begås fusket, regelöverträdelserna och brottsligheten mot skattesystemet?	17
Ökning av antalet ansökningar om godkännande för F-skatt från utländska aktörer	17
Väntjänster	18
Vilka sårbarheter underlättar fusk, regelöverträdelser och brottslighet riktat mot skattesystemet?	18
Rådande sekretesslagstiftning	18
Säkerhetsrisker som hinder mot kontroll	19
Pandemins effekt	19
Individuppgifter och dess regelverk	19
Fusk, regelöverträdelser och brottslighet med arbetskraft	20
Ökad risk för människohandel och människoexploatering	20
Avvikande anställningsvillkor	22
Brister i arbetsmiljön kan leda till olyckor och skador	23
Felaktig utstationering	23
Hur sker fusk, regelöverträdelser och brottslighet med arbetskraft?	23
Tillvägagångsätt kopplat människohandel och människoexploatering	24
Utstationering används för kringgående	24
Vilka sårbarheter bidrar till att arbetskraft utnyttjas?	25
Branscher med högst risk för arbetslivskriminalitet	27
Kriterier för bedömning av risk	27
Identifierade riskbranscher	27
Byggbranschen	27
Restaurangbranschen	29
Transportbranschen	29
Städbranschen	30
Vård, omsorg, sociala tjänster	30
Jord- och skogsbruk	30
Skönhetsvård	30
Bilvård	31
Avfallshantering	31

Inledning

Regeringen har gett i uppdrag åt Arbetsförmedlingen, Arbetsmiljöverket, Ekobrottsmyndigheten, Försäkringskassan, Jämställdhetsmyndigheten, Migrationsverket, Polismyndigheten och Skatteverket att under 2021 samverka kring fortsatt utveckling av metoder och genomförandet av myndighetsgemensamma kontroller mot fusk, regelöverträdelser och brottslighet i arbetslivet, med särskilt fokus på att skapa förutsättningar för varaktig samverkan.

En del i överenskommelsen inom myndighetssamverkan består av att ta fram en årlig lägesbild. Detta är den fjärde lägesbilden, som den 8 december 2021 beslutades av den myndighetsgemensamma styrgruppen för uppdraget.

I Sverige är arbetslivskriminalitet ett relativt nytt samlingsbegrepp som hämtats från Norge (arbeidslivskriminalitet). På ett övergripande plan omfattar begreppet brott och regelöverträdelser som med en viss grad av systematik sker i arbetslivet. Brotten och regelöverträdelserna sträcker sig över ett brett spektrum och beskrivs varken i något sammanhållet regelverk eller i någon enskild myndighets ansvarsområde. Rättsligt kan arbetslivskriminalitet identifieras som exempelvis människoexploatering och människohandel för tvångsarbete, arbetsmiljöbrott, brott mot utlänningslagen, bokföringsbrott, bidragsbrott, bedrägerier, skattebrott eller försvårande av skattekontroll. Med andra ord omfattar arbetslivskriminalitet både sådana handlingar som kan klassas som arbetskraftsexploatering (utnyttjande av arbetskraft genom exempelvis låga löner, orimliga arbetstider eller bristfällig/dålig arbetsmiljö) och sådana som utgör olika former av ekonomisk brottslighet och bedrägerier som bidrar till en osund konkurrens¹.

Inom samverkansuppdraget kan myndigheterna långsiktigt och gemensamt fokusera på de delar där myndigheterna enskilt har svårt att nå resultat. Det är områden där näringsverksamhet används för metodiskt systemutnyttjande, vilket leder till att stora ekonomiska summor undanhålls för samhället eller att näringsverksamhet genom hänsynslöst utnyttjande av arbetskraft orsakar ett stort mänskligt lidande. Myndigheterna kan genom samverkan inte bara rikta sig mot de näringsverksamheter som

har koppling till fusk, regelöverträdelser och brottslighet, utan även arbeta gemensamt mot de företeelser och aktörer som har koppling till detta. Samverkan inom ramen för detta uppdrag sker enligt gemensamt beslutade kriterier riktade mot fusk, regelöverträdelser och brottslighet i arbetslivet.

Dessa kriterier är att samverkan ska gälla

- företag² inom riskmiljöer
- allvariga³ och identifierade företeelser
- misstanke om pågående felaktigheter som direkt eller indirekt rör arbetskraften
- kontroll och tillsyn som vid samverkan ger ett väsentligt⁴ mervärde hos en eller flera myndigheter.

Arbetet behöver bedrivas långsiktigt, och varje myndighets deltagande behöver utformas utifrån respektive myndighets uppdrag och roll.

De deltagande myndigheterna har olika tillsyns- och kontrollområden. Den brottslighet och de felaktigheter som identifieras i förhållande till arbetslivskriminalitet innefattar ofta överträdelser inom flera av myndigheternas tillsyns- och kontrollområden.

Under året har myndigheternas arbete varit begränsat av pandemins effekter. Detta har bland annat lett till att kontroll- och arbetsplatsbesök vid tillfälle behövt ställas

¹ Se Ds 2012:1, Myndigheter i samverkan mot arbetslivskriminalitet, s. 17 ff.

² Med företag avses olika organisationsformer, t.ex. aktieföretag, men även föreningar och stiftelser.

³ "Allvarlig" innebär att konkurrenssituationen påverkas direkt eller indirekt. Exempel på detta kan vara att skyddsregler i arbetsmiljön inte följs vilket innebär fara för allvarliga skador/liv, att arbetskraft inte redovisas korrekt vad gäller t.ex. arbetstid (jobbar långt utöver vad som är tillåtet) löner (eller löner som är så låga att det indikerar brottslig verksamhet som människoexploatering eller liknande) och rapportering till myndigheter. Ett annat exempel är att arbetskraft utnyttjas felaktigt eller vistas illegalt i landet.

⁴ "Väsentligt" innebär att detta arbete/denna samverkan gör att myndigheten eller annan myndighet kan fatta ett annat eller ett mer underbyggt och bättre beslut än vad som hade varit fallet om myndigheten jobbar utanför myndighetssamverkan.

in. Denna minskning har skett samtidigt som verksamheten inom vissa (risk)branscher har fortsatt som vanligt. Andra branscher har påverkats kraftigt av pandemin. Branscher som redan haft en hård konkurrens med låga marginaler har varit särskilt utsatta, vilket kan ha fungerat som en faktor som drivit den osunda konkurrensen ytterligare. Denna påverkan på utsatta branscher, med ytterligare skärpt konkurrens, lyfts fram även i branschsamverkan av parter från arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer.

Syfte med lägesbilden

Syftet med denna lägesbild är att:

- ge en uppdaterad bild av problematiken med fusk, regelöverträdelse och brottslighet i arbetslivet ur ett myndighetsgemensamt perspektiv
- belysa sårbarheter hos de samverkande myndigheterna som kan möjliggöra eller underlätta fusk, regelöverträdelse och brottslighet i arbetslivet
- dra slutsatser och ge rekommendationer om strategiska åtgärdsförslag.

Metod

De slutsatser och rekommendationer baseras på information som genom en enkät hämtats in från de deltagande myndigheterna utifrån deras iakttagelser när det gäller

- trender gällande fusk, regelöverträdelse och brottslighet i arbetslivet
- riskbranscher
- organisationsformer som förekommer i samband med fusk, regelöverträdelse och brottslighet i arbetslivet
- sårbarheter som påverkar uppdragets genomförande och effektivitet.

Trender gällande brott och företeelser baseras på iakttagelser som myndigheterna beskrivit i enkätsvaren, om inget annat framgår. Iakttagelserna kan till exempel baseras på observationer gjorda vid arbetsplatsbesök eller i utredningar. En svaghet i metoden för insamling är att underlaget inte är statistiskt säkerställt.

Avgränsningar

Lägesbilden beskriver bara det som de samverkande myndigheterna själva har lyft fram och de områden som utgör ett myndighetsgemensamt problem.

Slutsatser

Nedan följer de prioriterade riskbranscherna för 2022 och de rekommendationer som myndigheterna lämnar utifrån årets lägesbild.

Prioriterade riskbranscher för 2022

Diagrammet⁵ visar branscher med högst risk för arbetslivskriminalitet, vilken skada risken kan orsaka och kopplingen mellan risken och branschens storlek. Cirkelnas storlek illustrerar denna skada genom att koppla ihop antal anställda i respektive bransch med myndigheternas riskvärdering. Av diagrammet framgår att bygg är den bransch som bedöms ha störst risk för störst samhällsskada när det gäller arbetslivskriminalitet.

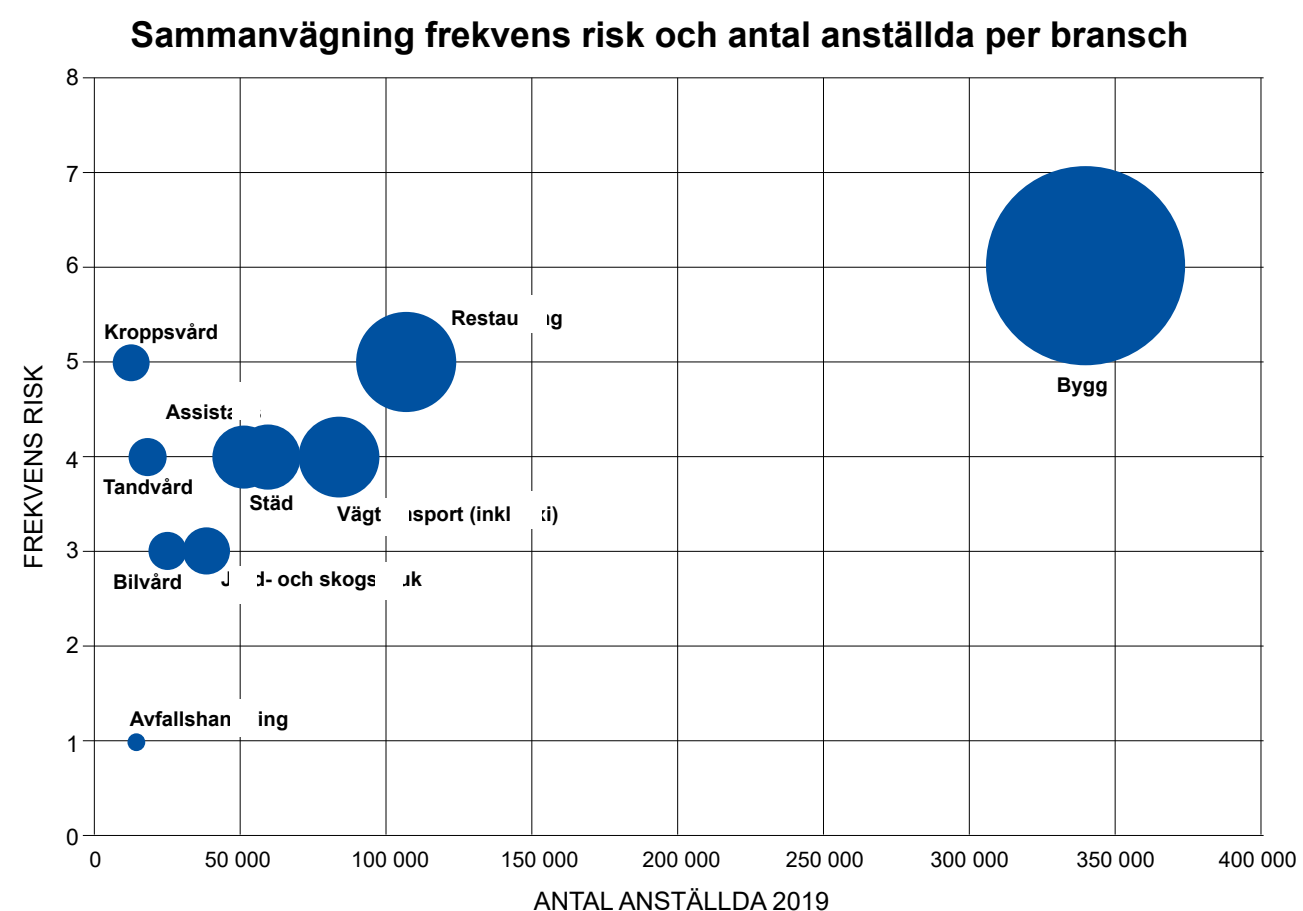

Bild 1. Diagram frekvens risk och antalet anställda per bransch

⁵ Uppgifter om antal anställda är hämtade från SCB. Siffrorna gäller 2019 för att det ska gå att undvika eventuell missvisande effekt av covid-19. https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START_NV_NV0109_NV0109L/BasfaktaFEEng07/. För branscherna har följande SNI-koder använts: Bygg F, Restaurang 56, Skönhetsvård 96.02, Bilvård 45.2, Städ 81.2, Jord- och skogsbruk A, Vägtransport (inkl. Taxi) 49.4 49.32, Assistans 88.102, Tandvård 86.23, Avfallshantering 38. Frekvens risk beskriver hur många deltagande myndigheter som bedömt att branschen eller området präglas av arbetslivskriminalitet utifrån sin verksamhets perspektiv. Ju högre siffra, desto fler myndigheter har bedömt att branschen är drabbad och värd att prioriteras. Maxvärdering är 8, och högst värdering har byggbranschen.

Utifrån myndigheternas gemensamma riskvärdering är risken för arbetslivskriminalitet som ger samhällsskada störst i följande branscher, sorterade efter fallande risk:

1. Bygg
2. Restaurang
3. Transport
4. Städning
5. Vård, omsorg och sociala tjänster

Myndigheterna behöver fortsätta att göra regionala och lokala kontroller inom de branscher som utifrån regional och lokal kunskap bedöms vara påverkade av arbetslivskriminalitet.

Rekommendationer

Nedan beskrivs vad myndigheterna ser som hinder för en effektiv samverkan respektive vad som förbättrar och effektiviserar samverkan.

- **Sekretessreglerna** utgör ett fortsatt hinder för effektiv samverkan. Reglernas utformning medför att samverkan inte kan uppnå full potential, till exempel genom att urval inte kan baseras på samtliga medverkande myndigheters kunskaper. Därmed finns en överhängande risk för att kontrollverksamheten inte bedrivs effektivt och för att företag inte kontrolleras som har störst risk för arbetslivskriminalitet. En utredning ser över regelverket, och myndigheterna bör lyfta problemet till utredaren.
- **Rättskedjan** behöver stärkas med mer resurser för att kunna omhänderta det ökande antal ärenden som kontrollerna genererar, om antalet arbetsplatskontroller ökar enligt myndigheternas bedömning. Dessa ärenden är ofta komplicerade och kräver fortsatt handläggning och utredning. I dag finns en risk för att företag läggs ned innan kontroller och utredningar är slutförda, samtidigt som företrädarna skapar nya verksamheter.
- **Fler myndigheter** har potential att bidra i arbetet mot arbetslivskriminalitet, och de samverkande myndigheterna bör därför fortsätta att bredda verksamheten inom samverkan. Det kan till exempel gälla Transportstyrelsen när det handlar om transportbranschen och kommuner när det handlar om restauranger.
- **Lagen om människoexploatering** och dess genomslag i domstolar behöver följas upp noggrant. Hittills har endast ett ärende om människoexploatering lett till fällande dom. Om lagstiftningen inte får tänkt effekt borde den justeras för att komma åt denna typ av brottslighet. Särskilt med tanke på att brottet

människoexploatering infördes i brottsbalken 2018 för att stärka det straffrättsliga skyddet mot exploatering av personer i arbete och tiggeri.

- **Information till utländska arbetstagare** om rättigheter och skyldigheter på arbetsmarknaden i Sverige behöver sammanställas på olika språk. Det bör även framgå tydligt vart en utsatt person kan vända sig för stöd och skydd.
- **Ändringar** krävs i Arbetsförmedlingens förordningar för att arbetsgivare som bedöms som olämpliga ska kunna nekas anställningsstöd. Förordningarna ger i dag begränsade rättsliga möjligheter att neka olämpliga och oseriösa arbetsgivare stöd, och vad gäller rättighetsbaserade stöd som nystartsjobb finns inga rättsliga möjligheter alls. Arbetsförmedlingen lämnade i maj 2021 en hemställan till arbetsmarknadsdepartementet om dessa frågor.

Allmänt om fusk, regelöverträdelser och brottslighet i arbetslivet

Fusk, regelöverträdelser och brottslighet i arbetslivet handlar till stor del om att man inte följer skyddslagstiftning (t.ex. arbetsmiljölagen), reglerna gällande skatt och bidrag och/eller bestämmelserna i utlänningslagen. Personer som vistas i landet illegalt är sårbara, och många slår inte larm om till exempel dåliga arbetsförhållanden. Dessa personer riskerar att utnyttjas i människoexploatering eller människohandel. Många utsatta personer har därmed inte de ovillkorliga rättigheter och det stöd som de enligt internationella regelverk har rätt till. Även utländska arbetstagare från EU-länder riskerar i vissa fall att utnyttjas, till exempel inom byggbranschen och bärplockning.

Arbetsgivare som bryter mot reglerna gör det ofta inom mer än ett område. De kan exempelvis redovisa för lite skatter och avgifter samtidigt som de bryter mot regler om till exempel arbetsmiljö, brandskydd, bygglov och bidrag såsom anställningsstöd.

Den brottslighet och de felaktigheter som myndigheterna uppmärksammat finns framför allt inom mindre aktiebolag och hos enskilda näringsidkare. Genom att dessa företag verkar i branscher med många entreprenörsled, exempelvis bygg- och städbranschen, kan företagen vara verksamma på större arbetsplatser som är såväl privatfinansierade som offentligt upphandlade. En generell iakttagelse från de flesta av de samverkande myndigheterna är att problemen med arbetslivskriminalitet är starkt knutna till personalintensiv verksamhet där kvalifikationskraven är låga. Många kroppsvårdsverksamheter är inte registrerade som företag, vilket innebär att de inte finns i myndigheternas register. Det är en försvårande omständighet i myndigheternas kontrollverksamhet.

Arbetslivskriminalitet kan generera en stor vinst för kriminella aktörer, och Ekobrottsmyndigheten har genom åren uppmärksammat hur det finansierar den organiserade brottsligheten i allt högre utsträckning. Arbetslivskriminalitet beskrivs av myndigheterna som ett av de större områdena inom grov ekonomisk brottslighet. Konsekvenserna av arbetslivskriminaliteten leder också till hot mot trygghetssystemen.

Fusk, regelöverträdelser och brottslighet som iakttagits beskrivs nedan utifrån följande perspektiv:

- Vad handlar fusk, regelöverträdelserna och brottsligheten om?
- Hur begås fusk, regelöverträdelserna och brotten?
- Vilka sårbarheter underlättar för fusk, regelöverträdelser och brottslighet?

Myndigheterna arbetar primärt med följande tre områden där fusk, regelöverträdelser och brottslighet bedöms få särskilt allvarliga konsekvenser:

- välfärdssystemen
- skattesystemet
- utnyttjandet av arbetskraft.

Beskrivningen utgår ifrån dessa tre områden.

Fusk, regelöverträdelser och brottslighet riktat mot välfärdssystemen

En särskild trend som observerats är bidragsrelaterad brottslighet kopplad till pandemirelaterade ersättningar. Det gäller till exempel för hög sjuklönekostnad och karensersättning. Generellt har myndigheterna uppmärksammat att brott mot utlänningslagen sker i olika former och att det i många fall är en förutsättning för att missbruka olika anställningar eller identiteter som sedan används för att utnyttja välfärdssystemen på olika sätt.

Bidragsbrott, felaktiga utbetalningar och ersättningar

Arbetsförmedlingen ser tendenser på att arbetsgivare lär sig vilka krav som ställs för att få beslut om anställningsstöd och väljer det stöd som är enklast att få. Det gäller till exempel nystartsjobb, eftersom det inte ställs samma krav i de olika förordningar som reglerar stöden. Utifrån samverkan kan vi konstatera att nätverksbaserade företag, släktbaserade nätverk och egenföretagare ofta använder statligt stöd, till exempel anställningsstöd från Arbetsförmedlingen. Det sker bland annat inom byggbranschen och grön näring.

För Försäkringskassan har nya förmåner eller förmåner med ett förändrat regelverk tillkommit som en följd av pandemin, till exempel ersättning för höga sjuklönekostnader och karensersättning. Här har Försäkringskassan funnit en betydligt högre andel felaktiga utbetalningar än snittet för myndighetens förmåner. Försäkringskassan bedömer därför att det finns en ökad risk för fusk, regelöverträdelser och brottslighet i arbetslivet kopplad till dessa förmåner. Det kan delvis förklaras med snabba förändringar som inneburit mer automatiserad handläggning och begränsade möjligheter till kontroll före utbetalning. Regeringen har även ställt krav på snabba

signaler om att vi bevakar arbetet i byggbranschen behöver vi även bevaka transportbranschen som bland annat förser byggbranschen med material.

Städbranschen

I städbranschen finns stora problem med skatteundandragande, utnyttjande av utsatta arbetstagare, dåliga anställningsförhållanden med låga löner och långa arbetstider. Det är en bransch med odefinierade arbetsställen, vilket gör det svårt att följa upp verksamheten och om överenskommelser om anställningarna följs. Arbetsplatsbesök måste ofta förbokas, och då kommer den som kontrollerar till en tillrättalagd verksamhet.

Vård, omsorg, sociala tjänster

Vård- och omsorgstjänster omfattar även personlig assistans och boenden med särskild service. Försäkringskassan har utrett assistansbedrägerier i mer än tio år och arbetet har intensifierats under de senaste åren. År 2019 betalades 29,5 miljarder kronor ut i assistansersättning. Som ett resultat av kontrollutredningar återkrävdes 464 miljoner kronor 2020 och 258 polisanmälningar upprättades.

Jord- och skogsbruk

Inom grön näring och bärplockning är anställningsförhållanden i vissa fall oklara. Bärplockare som uppges arbeta självständigt är egentligen anställda. Det finns exempel på minderåriga som arbetar inom bärplockning, i en dålig arbetsmiljö och under för långa arbetspass. Arbetsmiljöverket upplever att det förekommer att arbetstagare inte vill eller vågar tala med myndigheter. Det finns även exempel på oseriösa företag inom svampodling, där arbetsmiljöbrister och bidragsfusk är utbrett. Myndighetsgemensamma kontroller bedöms vara viktiga för att kunna kontrollera dem som medvetet bryter mot lagar och regler.

Kroppsvårdsbranschen

Kroppsvårdsbranschen är en växande bransch. Flera myndigheter har uppmärksammat misstänkt brottslighet på nagelsalonger sedan flera år tillbaka. Det rör sig främst om obetalt arbete för personer som är varaktigt bosatta i andra medlemsstater. Migrationsverket har som regel haft svårt att få kontakt med arbetsgivarna och vid flera tillfällen har uppehållstillstandsprocessen avbrutits på grund av ofullständiga ansökningar. Hot om våld och andra brott har också rapporterats av före detta arbetstagare på olika nagelsalonger. Arbetsmiljöbrister som är allvarliga förekommer. Som exempel kan nämnas produkter med ofullständig förteckning över kemikalieinnehåll samt brister i ventilation. Det största problemet inom branschen bedöms dock handla om arbetsrättsliga frågor och utnyttjande av arbetstagare. Långa arbetstider som kan bryta mot arbetstidslagen, låga löner eller tvångsåterbetalning av löner förekommer. Det är vanligt med anställda med månadslön på papperet, men i realiteten styrs inkomsterna mer av antalet bokningar och hur mycket arbete som utförs. Det finns även dokumenterade problem med skatteundandragande.

Bilvård

Inom bilvård (verkstad och bilrekond etc.) förekommer ett utbrett utnyttjande av anställda och bidragsfusk. Många arbetsgivare kan rätta till eventuella arbetsmiljöbrister, men utnyttjandet av personalen fortgår vilket många gånger rör arbetsrättsliga regler och frågor om arbetstid och lön. Bilvård/bilservice har generellt sett hög omsättning på personal och Migrationsverket har noterat att företagen ofta är nystartade vilket föranleder en fördjupad kontroll vid ansökan om arbetstillstånd. Migrationsverket får regelbundet tips om att asylsökande och personer vars vistelse är illegal utnyttjas på olika biltvättar. Det är vanligt med anställda med månadslön på papperet, men i realiteten styrs inkomsterna mer av antalet bokningar och hur mycket arbete som utförs. Det förekommer att anställda tvingas betala tillbaka delar av lönen kontant.

Avfallshantering

Genom arbetet inom OB-satsningen¹⁵ har det uppmärksammats att det finns stora delar av denna bransch som bör hanteras myndighetsgemensamt genom uppdraget mot arbetslivskriminalitet. Det skulle innebära att myndigheterna kan använda andra verktyg för att nå gemensam framgång. Oklara arbetsförhållanden är ett ökande problem, vilket bör kunna kontrolleras inom ramen för uppdraget.

Avfallshantering kan vara en del i kedjan för en fungerande byggbransch, men även ses som en del i transportbranschen. Detta indikerar att arbetslivskriminalitet även förekommer här.

Utifrån de stora satsningar som görs i norra Sverige avseende utbyggnad av infrastruktur och stora industrier är det viktigt att myndigheterna är närvarande genom kontroller och förebyggande arbete inom alla riskbranscher som kan kopplas till detta. Förutom bygg och transport bör även avfall ses som en sådan bransch.

Det finns ett pågående regeringsuppdrag om att stärka insatserna mot brottslighet inom avfallsområdet (M2021/00438). Det är Naturvårdsverket som samordnar uppdraget, och Polismyndigheten deltar i uppdraget.

¹⁵ Avser samverkansuppdraget mot organiserad brottslighet, se <https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/organiserad-brottslighet/myndighetsgemensam-satsning-mot-organiserad-brottslighet/>

Lägesrapport 2021

Arbetsförmedlingen,
Arbetsmiljöverket,
Ekobrottsmyndigheten,
Försäkringskassan,
Jämställdhetsmyndigheten,
Migrationsverket,
Polismyndigheten
och Skatteverket.